

Trenlerle Oynamanın Çocuklar İçin Faydaları

Dr. Salim Hashmi, King's College, Londra

Özet

Çocuklar oyun oynarken birbirinden farklı oyuncakları türlü şekillerde kullanır. Oyuncaklarıyla kurdukları etkileşimlerin çeşitliliği, çocukların gelişimi açısından çok faydalıdır. Çocukların farklı şekillerde oynamayı sevdiği oyuncaklardan biri de oyuncak trenlerdir. Oyuncak trenlerin çocukların gelişiminde ne gibi katkılar sağladığını hiç düşünmüş müydünüz? Bu soruyu yanıtlamak için çocuk oyunları alanında uzman bir araştırmacı, çocukların oyuncak trenlerle oynama şekilleri üzerine yazılan araştırma makalelerini inceledi. Dünyanın dört bir yanından 36 farklı araştırmada oyuncak trenlerle oynayan çocukların bu trenlere hayat verdiği ve bu oyuncaklarla hayal gücüne dayalı hikayeler oluşturduğu gözlemlendi. Çocukların hem çok sevdikleri için hem de oyuna hazırlık yapmak için trenleri organize edip rayları kurdukları tespit edildi. Bu oyun oynama yöntemlerinin ikisinde de çocuklar kendi başlarına veya başkalarıyla birlikte oynayabilir. Başkalarıyla birlikte trenlerle oynadıklarında diğer oyuncaklarla oynadıkları oyunlara göre daha prososyal (ve açık sözlü) bir şekilde konuştukları ve kendi istekleri ile hedeflerini daha kolay ifade edebildikleri görülüyor. Araştırmaların sonuçlarına göre bazı çocuklar diğer oyuncaklara kıyasla oyuncak trenlerle daha fazla oynasa da özellikle kız ve erkek çocukların trenlerle oynama şekilleri arasında çok küçük farklar olduğu ortaya çıkıyor. Bu da çocukların oyuncak trenlerle oynarken kendilerine faydalı olacak becerileri öğrenip geliştirdikleri anlamına geliyor. Bu beceriler arasında yaratıcılık ve hayal gücü; dil becerileri; sosyal beceriler; empati ve başkalarını genel olarak anlama; problem çözme için gerekli düşünme becerileri de bulunuyor. Yani çocuklar, önemli becerileri oyuncak trenlerle oynayarak edinebiliyor.

Trenlerle Oynamak Neden Çocukların Gelişimi İçin Faydalı?

Çocuklar farklı şekillerde oyun oynar. Kendi başlarına, başkalarıyla veya oyuncaklarla oyun oynamanın yanı sıra çocuklar masa oyunları, video oyunları veya taklit etme oyunları da oynayabilir. Benim gibi bilim insanları ve araştırmacılar uzun yıllar boyunca farklı oyun oynama şekillerinin çocukların gelişimindeki rolüyle ilgili bilgi topladı.

Çocukların oyun oynama şekilleri hakkında en çok ilgimizi çeken şey farklı oyuncaklarla oynamaları oldu. Çocukların oyuncaklarla oynama şekilleri, hangi oyuncakla oynadıklarına göre farklılık gösteriyor. Bazı çocuklar elleri (ve ağızlarıyla) oyuncakların fiziksel özelliklerini keşfetmeyi, bazıları oyuncakları kurup organize etmeyi, bazıları da oyuncaklarla taklide dayalı oyunlar oynamayı seviyor. Oyuncakların, "hayal gücünün kıvılcımı" (Cohen & MacKeith, 1991, s. 24) olduğuyla ilgili çok güzel bir cümle okumuştum. Yani oyuncaklar, kurguladıkları oyunlara eşlik eden farklı hikayeler üretmeleri, karakterler oluşturmaları ve ses efektleri çıkarmaları için çocuklara ilham verir (Singer & Singer, 1990; Trawick-Smith et al., 2015). Çocuklar sadece oyuncaklarla oynamaz, aynı zamanda bir hikaye anlatır veya neler yaptıklarını tüm odaya sesli olarak duyurur. Birlikte oynadıkları yetişkinlerle veya çocuklarla oyuncakların ne olduğu, kimin olduğu ve hikayenin ne olduğu hakkında iletişime geçerler. Oyuncakları kurarken ve düzenlerken problem çözme becerilerini ve diğer düşüncelerini gösterirler. Yaratıcılıklarını yalnızca oluşturdukları hikayeler ve karakterlerde değil, oyuncaklara bambaşka özellikler atarken de kullanırlar.

Bazı oyuncaklar çocukların gelişimi için faydalı oyun oynama yöntemlerini daha iyi destekliyor olabilir mi? Bu sorunun cevabı genellikle "evet"tir. Cardiff Üniversitesi'nden çalışma arkadaşlarım Dr. Sarah Gerson ve Dr. Ross Vanderwert ile birlikte yaptığımız araştırmalarda, oyuncak bebeklerle oynamanın beynin sosyal bilgi işlemeyle ilişkili kısmını çalıştırdığını gördük. Beynin bu kısmı, empati kurma gibi yeteneklerin gelişiminden de sorumlu. Yani oyuncaklar, çocukların bu tür beceriler geliştirmesi açısından tabletlerdeki oyunlara kıyasla benzersiz bir avantaj sunuyor (Hashmi et al., 2021, 2022). Dizme ve inşa etme becerileri gerektiren blok oyuncaklarla ilgili çalışan diğer bilim insanları ve araştırmacılar, bu tür oyuncakların çocukların objelerin boyutlarıyla, şekilleriyle ve konumlarıyla ilgili düşünme (Ferrara et al., 2011), fikir yürütme ve matematik hesabı yapma (Hanline et al., 2009) becerilerini güçlendirdiğini tespit etti. Elektronik oyuncaklar ve bilgisayar oyunlarının dahi çocukların düşünme ve bazı sosyal becerilerini olumlu olarak etkilediği görüldü (Granic et al., 2014).

Öyleyse oyuncak trenler ve tren setleri çocuk gelişimini nasıl etkiliyor? Trenler de tıpkı oyuncak bebekler gibi, çocukların taklit oyunları oynamasına ilham veriyor ve rayları kurarak trenlerin nasıl hareket ettiğini keşfetmelerini sağlıyor. Güncel araştırmalara göre oyuncak trenlerle oynamanın faydaları ne?

Bu soruyu yanıtlamaya nereden başlayabiliriz?

Trenlerle oynamanın faydalarıyla ilgili bilgi vermeden önce bu konuyla ilgili tüm araştırma makalelerini sistematik olarak inceledim (incelemenin kapsamıyla ilgili daha fazla bilgi için Ek 1'i inceleyin). 1.600'den fazla araştırma makalesinde trenler ve oyun oynama arasındaki *ilişki* ele alınmıştı, ancak **çocukların oyuncak trenlerle nasıl oynadığını ve trenlerle oynamanın faydalarını inceleyen yalnızca 36 makale vardı.**

Bu 36 makaleyi inceledim ve bu makaleler hakkında önemli bilgileri not aldım: (1) Araştırmanın yapıldığı ülke; (2) araştırmaya katılan çocukların yaşı, cinsiyeti ve diğer karakteristik özellikleri; (3) araştırmada oyuncak trenlerle oynamanın hangi yönlerinin incelendiği; ve (4) araştırmanın bulguları. Makalelerde bahsedilen ana trendler, bulgular ve sonuçları aşağıda bulabilirsiniz.

Çocukların oyuncak trenlerle oynadığı oyunları incelemek için ne tür bilimsel araştırmalar yapıldı?

Dünyanın dört bir yanından araştırmacılar, çocukların trenlerle nasıl oynadığını inceledi. Araştırmaların %58'i Kuzey Amerika'da (18'i ABD'de, 3'ü Kanada'da), %25'i Avrupa'da (3'ü İngiltere'de, 4'ü Fransa'da, biri İtalya'da, biri Finlandiya'da) yapıldı ve %17'sinde ise Avusturalya, Türkiye, Çin ve Katar'daki çocuklar incelendi.

Bilim insanları farklı gruplardan çocuklarla çalıştı. Araştırmaların %75'inde tıbbi sorunu olmayan, farklı sosyo-demografik özelliklere sahip, farklı etnik gruplardan, kültürlerden ve ırklardan gelen kız ve erkek çocuklar incelendi. Diğer %25'inde ise nörogelişimsel bozukluklar veya uzun süreli farklı sağlık sorunları olan çocukların trenlerle nasıl oynadığı gözlemlendi. Yaş ortalaması 5 olan bu araştırmaya 1-15 yaş arası çocuklar katıldı.

Bilim insanları, çocukların trenlerle oynayış şekilleri hakkında farklı sorular sordu. Bahsedilen 36 araştırmanın yarısında çocukların oyuncak trenlerle oynayış şekilleri incelendi: Taklide dayalı oyunlarla hayal gücüne dayalı hikayeler oluşturuyorlar mı? Tren rayları, trenler ve diğer oyuncakları kurup inşa ediyorlar mı? Diğer yetişkinler veya çocuklarla oynarken oyunları nasıl kuruyorlar? Yapılan araştırmaların üçte ikisinde çocukların başkalarıyla birlikte oynama şekilleri hakkında, %31'inde ise çocukların oyuncak trenlerle oynarken sosyalleşme şekilleri hakkında bilgi veriliyor. Araştırmaların %19'unda ise trenlerle oynamanın çocuk gelişimindeki rolü inceleniyor. Özellikle de dil bilgisi, sosyal davranışlar ve diğer insanları anlama gibi becerilerinin gelişimine olan faydalarından bahsediliyor. Araştırmaların %39'unda ise bazı çocukların oyuncak trenleri diğer oyuncaklara göre daha çok sevip sevmediği ve çocuk grupları arasında herhangi bir fark (nörogelişimsel bozukluklar, cinsiyet vs.) olup olmadığı inceleniyor.

Cocukların oyuncak trenlerle oynamasını inceleyen bu bilimsel araştırmaların bulguları neydi?

Çocuklar oyuncak trenlerle nasıl oynuyor?

Dünyanın dört bir yanından çocuklar trenlerle taklide dayalı oyunlar oynuyor. Çin (Chu et al., 2006), Avusturalya (Desha et al., 2003), ve ABD'deki (Howe et al., 2022a) çocuklar üzerinde yapılan araştırmalarda çocukların trenlerle taklide dayalı oyunları oynamayı sevdiği tespit edildi. Araştırmalara katılan erkek ve kız çocukların trenlerle (Desha et al., 2003; Howe et al., 2022a), diğer oyuncaklara (Desha et al., 2003) benzer şekillerde oynadığı gözlemlendi. Çocukların trenlerle taklide dayalı oyunlar oynama süresi diğer oyuncaklara göre aynı olsa da bir araştırmaya göre oyun içeriği farklılık gösteriyordu. Trenlerle oynadıkları taklide dayalı oyunların temelinde oyuncağın niteliği yatarken (ör. "tren temalı" oyunlar) diğer oyuncaklarla oynanan oyunların temaları, oyuncakların niteliğinden çok farklıydı (Howe et al., 2022a; Petrakos & Howe, 1996).

Bazı çocukların oyuncak trenlerle taklide dayalı oyunlar oynamayı tercih etmediği gözlemlendi. Araştırmalardan birine göre nörogelişimsel bozuklukları olan çocuklar (Desha et al., 2003) ve oyuncak trenlerle oynamaya alışık olmayan çocuklar (Howe et al., 1993) bu oyuncaklarla taklide dayalı oyunlar oynamaktan kaçınıyordu. Trenlerle taklide dayalı oyunlar oynamayı bilmeyen çocukların, taklide dayalı oyunlar oynayan diğer çocukları gözlemleyerek öğrenebileceği de tespit edildi (Dalgin-Eyüp & Ulke-Kurkcuoğlu, 2021).

Trenlerle oynamanın taklide dayalı oyunlardan farklı şekilleri de var. Araştırmalardaki çocuklar trenler, tren rayları ve benzeri oyuncakları (ör. tren istasyonları) kurarak da oyun oynuyorlardı (Howe et al., 2022a). Bazı araştırmacılar bu oyunları çocukların belirli bir plana uygun şekilde tren rayı oluşturabileceği "problem çözme görevleri" haline getirdi. Araştırmacılar, çocukların bu problemi çözerken kendileriyle nasıl konuştuğunu ve beden dillerini nasıl kullandığını inceledi (Spektor- Levy et al., 2017). Taklide dayalı oyunlarda olduğu gibi, oyuncak trenlerle bu şekilde nasıl oynayacağını bilmeyen çocukların da başkalarının trenleri ve rayları kurmasını izleyerek öğrenebileceği tespit edildi (Besler & Kurt, 2016).

Çocuklar, oyuncak trenlerle oynarken mizahı da oyuna dahil ediyorlar. Araştırmacılar, araştırmaların bazılarında çocukların trenler gibi oyuncaklarla oynarken mizahı oyuna nasıl dahil ettiklerini inceledi (Paine et al., 2019, 2021). Çocuklar anlamsız kelimeler ve cümleler uyduruyor, ilginç hikayeler anlatıyor, komik sesler ve ses efektleri çıkarıyor, birlikte oynadıkları insanlarla şakalaşıyor ve bedenleriyle komik hareketler yapıyordu.

Çocuklar trenlerle oynarken nasıl sosyalleşiyor?

Araştırmalarda hem tek başına hem de başkalarıyla birlikte trenlerle oynayan çocuklar incelendi. Araştırmalarda, daha küçük çocukların yaşlılarıyla bir odaya bırakıldığında trenler gibi oyuncaklarla tek başlarına oynadığı tespit edildi. Çocukların yaşı büyüdükçe başkalarıyla oynama oranı da artıyordu (Parten, 1933; Roggman, 1989). Çocuklar büyüdükçe oyuncak trenlerle sosyal bir şekilde oynayabildikleri, oyuncak trenlerle etkileşimlerini güçlendirdikleri ve oyunlarını daha spontane ve akıcı hale getirdikleri tespit edildi (Alhaddad et al., 2018).

Ayrıca **çocukların oyuncaklarla oynarken birbirleriyle iletişim kurma şekillerinin de farklı olduğu gözlemlendi.** Bu, kiminle (Leach et al., 2019ab, 2022ab) ve hangi oyuncakla (Howe et al., 2022a, 2022b) oynadıklarına göre değişiklik gösteriyordu. Özellikle oyuncak trenlerle oynayan çocukların diğer oyuncaklarla oynayan çocuklara göre daha sosyal (hem daha prososyal hem de daha açık sözlü) davranışlar sergilediği ve oyun için hedefleri ile isteklerini yansıtacak şekilde konuşabildikleri tespit edildi (Howe et al., 2022a).

Çocukların trenlerle oynaması gelişimlerini nasıl etkiliyor?

Çocukların gelişimine odaklanan araştırma sayısı az olsa da **çocukların oyunlarını ve sosyal davranışlarını inceleyen araştırmalardan, trenlerle oynamanın gelişimlerine etkisi hakkında çıkarım yapabiliriz** (aşağıdaki önemli konular kısmını inceleyin). Araştırmalardan birinde, tren gibi oyuncaklarla oynayan çocukların dil üretim becerilerinin 3 ayda geliştiği tespit edildi (O'Bleness, 2016). Ancak trenlerle oynamayan çocuklarda da benzer sonuçlar gözlemlendiği için bu, çocuklar büyüdükçe gelişen dil becerileriyle alakalı olabilir. Diğer araştırmalarda çocukların trenler gibi oyuncaklarla oynarken kullandığı dil türleri incelendi. **Çocukların trenler gibi oyuncaklarla oynarken kişiler, oyuncaklar ve oluşturdukları karakterlerin hem düşüncelerini hem de iç dünyalarını seslendirdiği** tespit edildi (Leach et al., 2015; Howe et al., 2022a).

Bazı çocuklar trenlerle oynamayı tercih ediyor mu?

Evet. Farklı çocuk gruplarının farklı oyuncaklarla oynayıp şekillerini inceleyen araştırmalarda **nörogelişimsel bozuklukları olan çocukların oyuncak trenlerle oynamayı, diğer oyuncaklarla oynamayan nörotipik çocuklardan daha çok tercih ettiği** tespit edildi (Alhaddad et al., 2018; Desha et al., 2003; Dominguez et al., 2006; Parten, 1933). Ayrıca bazı araştırmalarda **erkek çocukların oyuncak trenlerle oynamayı kız çocuklara göre daha çok tercih ettiği** gözlemlendi (Lamminmäki et al., 2012; Le Maner-Idrissi, 1996; Le Maner-Idrissi & Renault, 2006). Ancak diğer araştırmaların tümünde **kız ve erkek çocukların oyuncak trenlerle aynı şekilde oynadığı** (ör. taklide dayalı oyunlar, sosyal davranışlar) ve bazı araştırmalardaki **kız çocukların oyuncak trenlerle erkeklerle aynı oranda oynamak istediği** tespit edildi (Desha et al., 2003; Trawick-Smith et al., 2015).

Çocukların trenlerle oynama şekilleri üzerine yapılan araştırmalara farklı ülkelerden ve kültürlerden gelen, farklı sosyo-demografik özelliklere sahip çocuklar katıldı. Araştırmaların birinde **Amerika'da bulunan, farklı kültürlerden gelen ve farklı sosyo-demografik özelliklere sahip çocukların trenlerle oynama şekillerinde bir fark olup olmadığı** incelendi (Trawick-Smith et al., 2015).

Buradan çıkarabileceğimiz önemli mesajlar ne ve bunlar ne anlama geliyorlar?

Bu araştırmaların sonuçları gerçekten ilgi çekici ancak bunlar tam olarak ne anlama geliyor? Bu bölümde, oyun oynama ve çocuk gelişimi hakkında bildiklerimizi bu araştırmaların sonuçlarıyla birleştirip trenlerle oynamanın çocukların gelişimine olan yararlarını özetleyeceğim.

1. Çocuklar, taklide dayalı oyunları tıpkı diğer oyuncularla oynadıkları gibi trenlerle de oynuyor. Kız çocuklar, erkek çocuklar, Kuzey Amerika'daki, Avustralya'daki, Asya'daki çocuklar ve farklı sosyo-demografik özelliklere sahip çocuklar için de durum aynıydı. Bu da **tüm çocukların, trenlerle taklide dayalı oyunlar oynamanın sunduğu yararlardan faydalanabileceğini** gösteriyordu. Araştırmalara göre taklide dayalı oyunlar, çocukların gelişimine çeşitli şekilde katkı sağlıyor:

- **Planlama, öz kontrol, hafıza ve dikkat** gibi "akıl yürütme işlevleri" kazandırıyor (Albertson & Shore, 2009; Kelly & Hammond, 2011). Taklide dayalı oyunlar aynı zamanda bu becerileri **geliştiriyor** (Thibodeau et al., 2016).
- **Yaratıcılık ve hayal gücünü** geliştiriyor (Russ & Wallace, 2013; Sachet & Mottweiler, 2013). Farklı araştırmalar, taklide dayalı oyunların çocukların ilerleyen zamanlarda yaratıcılığını **güçlendiğini** belirtiyor.
- **Dil gelişimini** hızlandırıyor. Başka bir araştırmada, taklide dayalı oyunların aynı zamanda çocukların dil gelişimini **desteklediği** gözlemlenmiştir (Lillard et al., 2013).
- **Başkalarının açısından konulara bakma** (Dunn & Cutting, 1999; Harris, 2000) ve **empati kurma** (Brown et al., 2017) becerilerini güçlendiriyor. Taklide dayalı oyunları sıklıkla oynamanın bu yetenekleri geliştirip geliştirmedeği hakkında araştırmaya dayalı bir cevap veremeyiz, ancak Cardiff Üniversitesi ve King's College London'daki araştırmacılar bu soruyu cevaplamak istiyor.

2. Diğer çocuklarla birlikte oyuncak trenlerle oynayan çocuklar, kendilerini daha farklı şekilde ifade edebiliyor. Daha prososyal karakter özellikleri sergileyen bu çocuklar, işbirliğine dayalı ve hedeflerini yansıtan konuşmalar yapıyor. Nasıl oynanması gerektiği "açık uçlu" olan kasaba setleri gibi oyuncaklara kıyasla tren setlerinde, parçaların nereye yerleştirileceği ve oyuncakların nasıl oynanacağı konusunda hemfikir olmak daha basittir. Bu nedenle çocuklar, ne yapacakları hakkında doğrudan konuşmaya (ör. tren raylarını nasıl ayarlayacakları) başlayabiliyorlar (Howe et al., 2022a). Bu da **tren setleri gibi oyuncaklarla birlikte oynayan çocukların işbirliği ve birlikte çalışma becerilerini geliştirebileceği** anlamına geliyor.

Çocukların başkalarıyla oyun oynamasıyla ilgili dikkat çeken iki farklı konu bulunuyor. Öncelikle çocuklar, **oyuncak trenlerle oynarken diğer insanlar, oyuncaklar ve oluşturdukları karakterlerin düşüncelerini seslendiriyor**. Yani çocuklar dili bu şekilde kullandığında diğer insanların düşüncelerini, hislerini ve yaptıklarını daha kolay anladığı için bu da gelişimlerine katkı sağlıyor (Bianco et al., 2016). **Çocukların tren setleri gibi oyuncaklarla oynarken oyuna kazandırdıkları mizah** (Paine et al., 2022) da bu tür "sosyal anlama" becerilerini etkiler.

3. Araştırmaların bazılarında erkek çocukların tren oyuncaklarını kız çocuklara kıyasla daha fazla tercih ettiği tespit edilse de erkek çocuklar ve kız çocukların trenlerle benzer şekillerde oynadığı gözlemlenmiştir. Bu da **erkek ve kız çocukların oyuncak trenlerle oynamayı tercih etseler de etmeseler de bu oyuncaklarla benzer şekilde oynadıkları ve oyuncaklardan aynı şekilde yararlandıkları** anlamına geliyor.

4. **Bazı çocuklar, aşına oldukları bir nesnenin gerçekçi bir yansıması olduğu için oyuncak trenlerle oynamayı seviyor olabilir.** Çocuklar gündelik hayatlarında gördükleri bu nesnelerin ne olduğunu bildiği için **bu oyuncaklarla nasıl oynayacaklarına daha kolay karar verebiliyor** (Chu et al., 2006). Çocukların aşına olmadığı, ne olduğunu bilmediği ve bu nedenle nasıl oynayabileceğini anlayamadığı oyuncaklarda durum bunun tam tersi olabiliyor. Çocuklar, öngörülebilir temalar ve senaryolar canlandırarak trenlerle, oyuncağın niteliğine uygun şekilde oynuyor. Örneğin, treni rayların üzerinde hareket ettiriyor ve yolcuları "yürüterek" trene bindirip gitmek istedikleri yere götürüyorlar (Howe et al., 2022b). Bazı araştırmalarda farklı oyuncaklar ile benzer bir sonuç elde edildi. **Çocuklar, gerçekçi ve yapılandırılmış oyuncaklarla taklide dayalı oyunlar oynamayı, bu niteliklere sahip olmayan oyuncaklara göre daha fazla tercih ediyordu** (McLoyd, 1983; Trawick-Smith, 1990). Bu da çocukların oyuncak trenler dışında aşına oldukları gerçekçi oyuncaklarla normal ve taklide dayalı oyunları daha sık *oynayabileceği* ve bu sayede yukarıda bahsedilen avantajlardan daha hızlı faydalanabileceği anlamına geliyor.

Sonuç

Farklı özelliklere sahip çocuklar trenlerle farklı şekilde oynamayı tercih ediyor. Çocuklar, oyuncak trenlerle taklide dayalı oyunları hem başkalarıyla hem de tek başlarına oynuyor. Bu süreçte trenler, raylar ve sete dahil diğer parçaların da kurulumunu yapıp oyunu planlıyorlar. Trenlerle oynamak, çocukların gelişimi ve sağlığı için önemli olan becerileri (yaratıcılık ve hayal gücü, dil, sosyal beceriler, empati ve başkalarını anlama, problem çözme için gerekli düşünme becerileri) geliştirmelerine yardımcı oluyor. Bu, hem ebeveynler hem de çocuklar için son derece olumlu bir gelişme. Çocukların severek oynadığı trenler, büyüme aşamalarının farklı noktalarında çocuklara destek oluyor.